

NÄKÖALOJA LUKUTAITOON

Maurice C. Taylor & James A. Draper (eds.)
Adult Literacy Perspectives. Culture Concepts
Inc. 1989. Canada.

Lukutaitoa on harvoin asetettu lähemmän poliittisen, sosiologisen tai filosofisen tarkastelun kohteeksi, koska sillä on joissakin suhteissa ehkä hiukan ansaitsematonkin statusta. Lukutaidon tarpeellisuutta ei ole koskaan kyseenalaistettu, eikä sen filosofista ja sosiologista sisältöä ja merkitystä ole osattu etsiä. Lukutaitoa on pidetty moraalihyveenä a priori, sen kyseenalaistaminen missä suhteessa tahansa on ollut lähes rienausta. Rienausta sanan varsinaisessa merkityksessä ei kuitenkaan ole löydettyvissä M. Taylorin ja J. Draperin toimittamassa Adult Literacy Perspectives -teoksessa — voimakasta lausumattomien taustaoletusten kritiikkiä kyläkin.

Lukutaidon eri ulottuvuuksia käsittelevän perusteoksen tarpeellisuutta ei kukaan alasta kiinnostunut kieltäne. Lähestulkoon viisisataa tiheään painettua sivua jaettuna kahdeksaan lukuun, jotka pitävät sisällään artikkeleita 49 kirjoittajalta, on sananmukaisestikin painavaa luettavaa. Luvut käsittelevät lukutaidon historiallisia ja filosofisia perspektiivejä, aikuisten lukutaidottomuuden eri ulottuvuuksia, lukutaito-ohjelmien suunnitteluprosessin elementtejä ja arviointia aikuiskasvatuksessa. Edelleen teoksessa tarkastellaan peruskoulutuksen uusia lähestymistapoja sekä kasvatuksen variaabeleita ja asetelmia. Lukutaitoa tutkitaan myös kansainvälisestä perspektiivistä.

□ □ □

Lukutaitoa voidaan tarkastella yleisellä tasolla kahdesta vastakkaisesta näkökulmasta: kvantitatiivinen, laskettavissa oleva ja teknologinen näkemys lukutaidon ja muiden perustaitojen opettamisesta on hallinnon ja politiikanteon näkökulma. Ne, jotka edellyttävät selkeää tarttumapintaa taloudelliselle ja poliittiselle päätöksenteolle, toivovat löytävänsä kriteerejä, joilla lukutaitoa mitataan. Myös YK:n kasvatustiede- ja kulttuurineuvosto UNESCO on käyt-

tänyt ja käyttää edelleen tätä lähestymistapaa. Kvalitatiivinen humanistinen näkemys on myöhemmän ajan tuotetta: siinä korostuu oppijan itsensä näkökulma lukutaitoon ja sen merkitykseen. Tällä hetkellä tätä näkökulmaa tarvitaan erityisesti.

Teoksen painavin anti on ilman muuta ensimmäisessä luvussa, jossa näkökulma lukutaitoon on historiallinen ja filosofinen. Yhä tärkeämpää on havaita, että aikuisten lukutaito-opetuksen juuret ovat historiallisissa tapahtumissa ja filosofisten oletusten ohjaamia. Lukutaitokasvatus ei koskaan ole neutraalia ja sekä lukutaidon arvoa että toimivuutta ovat määränneet monet poliittiset, taloudelliset ja kulttuuriset tekijät.

□ □ □

Historiallis-filosofisissa tarkasteluissa kahden kanadalaisen kirjoittajan artikkelit käyvät selvästi ylitse muiden: toinen on Audrey M. Thomas, joka on Kanadan lukutaitoliikkeen alullepanija ja toimii free lance -aikuiskasvattajana sekä lukutaitokonsulttina ja toinen Richard Darville, kanadalainen sosiologi ja aikuiskasvattaja.

Thomas tutkii lukemisen käsitettä aina Antiikin Kreikasta alkaen. Hän toteaa, että lukutaidon määritelmästä on oltu suhteellisen yksimielisiä 1920-luvulle asti. Ihminen, joka osasi lukea, oli luku- ja kirjoitustaitoinen; ihminen, joka ei kyennyt lukemaan, oli lukutaidoton. Tämän jälkeen määritelmät alkoivat muuttua ja alettiin määritellä funktionaalista lukutaitoa käyttäen indikaattoreina esimerkiksi koulutusvuosia. Thomas onnistuu osoittamaan tiiviin kirjallisuuskatsauksen avulla, että lukutaidon operationaalisen määritelmän tarpeellisuudesta tai edes mahdollisuudesta ei ole päästy yksimielisyyteen. Yleiset operationaaliset määritelmät moniarvoisessa yhteisössä ovat tuskin edes

mahdollisia, koska määrittelijöiden ja heidän yhteisöjensä ajattelun taustalla olevat eettiset arvot ja filosofiset taustaoletukset vaihtelevat.

Kuitenkin on löydettävissä kysymyksiä ja alueita, joissa voidaan päästä ainakin jonkinlaiseen yksimielisyyteen. Tällainen kysymys on lukutaidon näkeminen jatkumona, joka alkaa varsin mekaanisesta lukemaan oppimisesta ja ulottuu lukutaidon kypsään hyödyntämiseen. Tällä hetkellä on myönnettävä, että vaikka ihminen olisi täysin lukutaitoinen, häneltä voidaan työmarkkinoilla vaatia hyvin spesifejä lukutaitokykyjä. Jonkinlainen yksimielisyys vallitsee myös siitä, että aikuisten lukutaito on yksilön kykyä toimia tietyissä spesifeissä konteksteissa. Yhtä mieltä ollaan myös siitä, että kieli edeltää lukutaitoa. Tämän vuoksi se, kuinka ihminen käyttää kieltä, tulisi huomioida lukemaan opettamisessa.

□ □ □

Darville käsittelee kahta teemaa: ensinnä sitä, että lukutaito ei ole vain yhdentyypinen taito tai aktiviteetti, vaan se on sidottu yhteisön sosiaaliseen järjestykseen. Toiseksi hänen mukaansa maailman jäsentäminen lukutaidon avulla merkitsee, että ihminen nimeää maailmansa antaen elämän realiteeteille jonkinlaisen hahmon. Samalla ihminen saa etäisyyttä noihin realiteetteihin.

Darville korostaa sitä, että yhteiskunnassamme tarvitaan edellä mainittujen teemojen yhdistämistä, koska esimerkiksi tietyt lukutaidon muodot ovat vallassaolijoiden voimavara. Osoittaakseen väitteensä todeksi hän erottaa toisistaan kaksi erilaista lukutaidon muotoa: kertovan lukutaidon ja organisatorisen lukutaidon. Mielenkiintoisella tavalla hän osoittaa, että organisatorinen lukutaito edellyttää lukijaltaan organisatorista viitekehystä tullakseen ymmärretyksi. Useimmiten ihminen kuin luonnostaan käyttää narratiivista lukutapaa, jopa sanomalehtiä lukiessaan. Darvillen mukaan ihmiset, jotka eivät selviä organisatorisen lukutaidon vaatimuksista, eivät ole kuitenkaan kielenkäyttöltään rajoittuneita tai abstrahointikyvyttömiä. Ongelma syntyy ainoastaan heille vierassa organisatorisessa viitekehyksessä.

Lopulta Darville toteaa, että funktionaalisen lukutaidon käsite ei pysty valaisemaan organisatorisen, valtaa pitävän lukutaidon luonnetta lukutaidon yhtenä erillisenä muotona, mistä syystä hänen tekemänsä erottelu on tarpeen.

Darvillen toteamukseen on helppo yhtyä — lukutaito on ulottuvuus, jossa on mukana yh-

teiskuntaelämän moninaisuus kaikkienensa, valankäyttö mukaanluettuna. Kun funktionaalisen lukutaidon käsite hylätään ja aletaan tutkia lukemista ja lukijaa yhteiskunnassaan, tullaan Wittgensteinilaisiin kielipeleihin ja yhteisöihin, joiden jäsenet hallitsevat tietyt kielipelit. Kielipelin hallinta on valtaa, mutta toisaalta kielipelien hallitseminen antaa myös mahdollisuuksia demokratian hengessä kontrolloida valankäyttöä.

Brian Street tukee Darvillen näkemyksiä tekemänsä erottelun avulla, jonka mukaan lukutaitoon liittyviä taustaoletuksia voidaan tutkia tutkimalla erottelua ”autonomisen” ja ”ideologisen” lukutaitomallin kautta. Autonominen malli esittää lukutaidon neutraalina, autonomisena ja teknisenä taitona, mikä on harhaanjohtavaa. Ideologinen lukutaitokäsitys tunnustaa lukutaitokäytäntöjen sosiaalisen luonteen ja kiinnittää huomionsa siihen sosiaaliseen rakenteeseen ja ideologiaan, jonka kontekstissa lukutaitoa opetetaan ja ylläpidetään.

□ □ □

Teos antaa yleiskuvan vahvasta asiantuntemuksesta, osaamisesta ja tutkimisen tärkeydestä. Jos jotain haluaisi kritisoida, niin ehkä sitä, että sittenkin yksien kansien väliin on yritetty mahduttaa liikaa. Seuraukset näkyvät siinä, että tietty teoksen läpi kulkeva johtolanka häviää viimeistään siinä vaiheessa, kun tullaan lukuun, jossa käsitellään arvioimisen menetelmiä aikuisten peruskoulutuksessa. Tässä luvussa tekijät palaavat siihen, mitä ensimmäisessä ja osittain seuraavissakin luvuissa on kritisoitu ja vältetty: lukutaito nähdään taas neutraalina kategoriana, jossa arviointia on mahdollista suorittaa objektiivisin kriteerein. Lukutaidottomat ihmiset ovat tämän näkökulman mukaan piilevä väestönosa, joka tietyin seulomismenetelmin olisi mahdollista paljastaa ja saattaa lukutaito-opetuksen piiriin. Totta kai praktista lukutaitotutkimusta ja -työtä tarvitaan, mutta sen varjoon ei saisi jättää tekijöitä, jotka aiheuttavat ongelmia, eikä uskoa, että kaikki ongelmat pystyttäisiin tällä työllä ratkaisemaan.

Adult Literacy Perspectives on suunnattu eri tyyppisille lukijoille, miltä osin teos varmasti täyttääkin paikkansa: aikuiskasvatusopin jatko-opiskelijoille kirja on varmasti erittäin hyödyllinen, koska se tarjoaa kattavan teoreettisen ja käytännöllisen näkökulman yhteen aikuiskasvatusaihepiiriin.

Teosta voinee mainiosti käyttää vaikka tutkintovaatimuksissa, kunhan karsii joitakin artikkeleita tärkeitä intressejä huomioiden. Artik-

keleilla on todennäköisesti käyttöä myös ammatti-ihmisten keskuudessa, ainakin aikuisopettajien ja erityisesti lukutaitokysymyksistä kiinnostuneiden tutkijoiden luulisi hyötyvän siitä.

Lukutaidosta on tuotettu runsaasti tekstiä,

josta vain pieni osa on ollut pysyvästi käyttökelpoista. Tässä suhteessa Adult Literacy Perspectives lienee poikkeus, sillä lukutaitokysymyksissä on kyetty ottamaan perspektiivi, joka on nimenomaan tulevaisuuden aikuiskasvatusnäkömiin suuntautunut.

MARJA LEENA TOUKONEN
